

Mátyás-Rausch Petra

„Ennek előtte Lazar Mihali Uram fianak fogadta vala Deli Farkas Uramat” – Deli Farkas és az abrudbányai bányák

1684-ben Alvinczi Péter fejedelmi prefektus vezetésével több tanúkihallgatás is zajlott Fehér vármegyében, amely a vármegyéhez tartozó bányavárosokat, leginkább Abrudbányát és az ott fekvő, legtöbbször kincstári érdekeltségbe tartozó bányatulajdont érintette. Az egyik ilyen tanúkihallgatást Szárazai Mátyás, a néhai Szárazai Mátyás fejedelmi prefektus unokája, Fehér vármegye egyik esküdt ülnöke vezette le Sárdon. Többek között arról kérdezte az ott lakókat, hogy Hedri Benedekné, született Deli Katalin, bírt-e nemesi ranggal, valamint arra volt kíváncsi, hogy az asszony milyen jogon birtokolt több zúzdát – korabeli nevén stompot – Abrudbánya határában. A legtöbb tanúvallomás kizárólag arra szorítkozott, hogy Hedriné születésénél fogva nemesi származású volt, de az abrudbányai stompokról a sárdiak nem igazán tudtak érdembeli felvilágosítást adni. Egyedül a már régóta Sárdon lakó Gyarmati család egyik tagja, István tudta lényeges információval ellátni a tanúkihallgatást tartó ülnököt, ő ugyanis részletesen kifejtette, mi módon kerültek Hedri Benedekné tulajdonába a kérdéses zúzdák. Fiatalember volt még – kezdődik a bevallás –, amikor „... *Deli Farkas praefectus lévén, egy Lázár Mihály nevű oláh embert, ki ugyan Abrudbányán lakott, fiának fogadván, holta után mindenütt való örökségét, stompját hatta meg Deli Farkasnak...*”¹ Gyarmati István tanúvallomásából kiderül tehát, hogy Deli Farkas adoptálás révén jutott hozzá az abrudbányai zúzdákhoz, és tőle örökölte azokat lánya, Katalin.

Az idézett tanúvallomás szövege az adoptálás mibenlétét tekintve eléggé félrevezető, hiszen a tanulmány címében szereplő mondat éppen az ellenkezőjét állítja. Utóbbi egy 1634-ben tett bevallásból való, amelyben Lázár Mihály abrudbányai lakos és bányatulajdonos fogott bírak előtt kijelentette, hogy Deli Farkassal kölcsönösen apává és fiúvá fogadták egymást.² A 17. század végére az adoptálásról szóló történet valóságtartalma kissé megkopott már, ezért is állíthatta azt Gyarmati István 1684-ben, hogy Deli Farkas fogadta fiává saját jobbágját.

Joggal merülhet fel az olvasóban a kérdés: milyen indok vezethette a jómódú középnemesi családból származó, befolyásos kincstári hivatal viselő Deli Farkast arra, hogy a saját jobbágya fiává fogadtassa magát? Deli Farkas esete nem volt példa nélküli korában, ugyanis a 17. század

Mátyás-Rausch Petra (1984) tudományos munkatárs, Eötvös Loránd Kutatási Hálózat, Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, matyas-rausch.petra@abtk.hu.

A tanulmány az ELKH Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézetének szakmai műhelyében készült (MTA Kiváló Kutatóhely), megírását az NKFI 124684 számú fiatal kutatói projekt támogatta.

¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban MNL OL), Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak. Erdélyi kincstári levéltár. Erdélyi fiscalis levéltár (a továbbiakban F234) I. szekrény Fasc. 51. A. Nr. 18.

² MNL OL, F234 IX/a. szekrény, Fasc. 21. C.

első feléből több olyan esettel is találkozhatunk, amikor egy jobb módú nemes szegényebb rokona, esetleg jobbágya örökösévé fogadtatta magát. Kéméndi Váradi János például, aki Báthory Gábor és Bethlen Gábor uralkodása idején igen fényes kincstári karriert futott be, a Hunyad vármegyében található Alsómocsáron lakó Nyíró Istvánnéval fogadtatta magát örökbe, és a parasztasszony – egy 1654-ben kelt összeírás szerint – több földjét is az akkor éppen gyulafehérvári udvarbíróként szolgáló Váradira hagyta, aki tovább örököltette fiának, Ferencnek.³

Elsőre úgy tűnhet, hogy a feltett kérdést könnyűszerrel meg lehet válaszolni, hiszen az örökbefogadás elsődleges célja minden bizonnyal Lázár Mihály Abrudbányán és környékén fekvő javainak megszerzése lehetett. Az általa bírt javak részét képezte több abrudbányai bánya, a hozzá tartozó zúzdákkal és vízikerekkel, valamint rétek, kaszálók és egy Abrudbányán fekvő ház; utóbbi nem lehetett rossz fekvésű, mert a városban befolyásosnak számító Fodor család háza mellett állt.⁴ A probléma ezzel azonban nem oldódik meg, ugyanis a ránk maradt szerződésekből, többek között a gyulafehérvári káptalan által átírt, 1633-ban kelt bevallásból kiderül, hogy Lázár Mihály elsőként Deli Farkas apjának, Deli avagy Kunvit Ferencnek volt az örökös (*avitiicus*) jobbágya, majd Ferenc halála után Deli Farkas jobbágya lett.⁵ Lázár Mihály jobbágyi státusa pedig újabb kérdéseket vet fel, ezekre a kérdésekre azonban csak akkor tudunk válaszolni, ha röviden felvázoljuk a történet szereplőinek életútját valamint az erdélyi bányavárosokhoz fűződő viszonyát.

Deli Farkas családjának tagjai, akiket másképpen Kunvit névvel is illettek, valószínűleg délszláv – talán horvát – származásúak voltak, előnevük – pribiszlaveci (Zala vármegyei település) – legalábbis erre utal.⁶ Deli Farkasnak felső-magyarországi kötődése is volt, feltehetően édesanyja révén, nagybátyja Csehi András 1618-ban tett végrendeletében többek között Borsod vármegyei birtokokat hagyott unokaöccsére.⁷ Deli Farkas apja – Ferenc – és testvére, Farkas egyaránt Báthory Kristóf, majd fia, Zsigmond szolgálatában álltak, a legtöbb iratban vajdai familiárisként szerepeltek.⁸ A család jövőjét, az erdélyi vármegyei nemességbe való betagozódását idősebb Deli Farkas alapozta meg, ő kapta azokat az elsősorban Fehér vármegyében fekvő birtokokat, köztük a sárdi házat, amelyeket később unokaöccse, ifjabb Farkas birtokolt. 1591-ben ugyancsak az ő szolgálatait jutalmazta Báthory Zsigmond a Zaránd vármegyében, a körösbányai kerülethez tartozó Blesény birtokkal.⁹ Idősebb Deli Farkas öccsei, Ferenc és Miklós bátyjuk halála után csúnyán összevesztek az erdélyi családi birtokokon, Ferenc nehezményezte, hogy Miklós, noha ő nem jött át Erdélybe, többet kapott a javakból, rá pedig, aki már letelepedett a fejedelemség

³ MNL OL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Miscellanea (a továbbiakban F9), Cista 2. Fasc. 7. Nr. 51.

⁴ MNL OL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Kolozsmonostori Konvent országos levéltára, Cista comitatuum (a továbbiakban F17), Cista Albensis D Nr. 5.

⁵ Uo. illetve MNL OL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Erdélyi fejedelmi kancellária, Libri Regii (a továbbiakban F1 LR) 20. k. fol. 70–71.

⁶ *Az erdélyi káptalan jegyzőkönyvei (1222–1599)*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Bogdándi Zsolt–Gálfi Emőke. Kvár 2006. (Erdélyi Történelmi Adatok VIII. 1. Szerk. Jakó Zsigmond) 882., 884. sz.

⁷ *Erdélyi testamentumok III. Erdélyi nemesek és főemberek végrendeletei (1600–1660)*. Kiadja Tüdös S. Kinga. Marosvásárhely 2008. (A továbbiakban: *Erdélyi testamentumok*) 74–77.

⁸ *Az erdélyi fejedelmek királyi könyvei I. 1569–1602*. Mutatókkal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Fejér Tamás–Rác Etelka–Szász Anikó. Kvár 2003–2005. (Erdélyi Történelmi Adatok VII. 1–3. Szerk. Jakó Zsigmond; a továbbiakban: ErdKirKv) I/3. 1464. sz.

⁹ ErdKirKv I/3. 1464. sz.

területén, jóval kisebb örökséget hagyott a bátyja.¹⁰ A családi viszály természetesen kiterjedt a Zaránd vármegyei Blezsény birtokra is, ahol 1592-ben került sor a testvérek közötti osztályra. A jelentés szerint Deli Ferencet bírói parancssal, 500 arany forint büntetés terhe mellett lehetett csak rávenni az osztozkodásra.¹¹ A hosszasan elhúzódó konfliktusnak végül sok értelme nem lett, hiszen Miklós valószínűleg örökös nélkül halt meg, és így minden, többek között a bleseni egészbirtok is ifjabb Farkas apjára, Ferencre háramlott. Halálának pontos dátuma nem ismert, Deli Farkas gyámjával, Csehi Andrással kötött, többrendbeli szerződéseiben kizárólag azt említette meg, hogy korán árvaságra jutott, és legközelebbi rokona, Csehi András lett a gyámja.¹² A források segítségével csupán hozzávetőlegesen lehet meghatározni, mettől meddig állt Deli Farkas Csehi András gyámsága alatt, de ezekben az években (1612–1618)¹³ Csehi mindent elkövetett annak érdekében, hogy tovább gyarapítsa saját, valamint unokaöccse birtokait. Sikeres karriert futott be Báthory Gábor, majd Bethlen Gábor udvarában is,¹⁴ mindeközben tudatosan építette családja Zaránd vármegyei birtokait, ügyelve arra, hogy minél több birtoktestet szerezzen meg unokaöccse számára a körösbányai kerületből, így növelve többek között az aranymosásból származó bevételeket.¹⁵

A fentiek tükrében egyértelművé válik, hogy miért volt fontos a Deli család számára a blezsényi birtok, melynek megtartása kétségessé vált, amikor Bethlen Gábor parancsára, az 1615. évi kolozsvári országgyűlés döntése értelmében minden olyan adományt felül kellett vizsgálni, amelyet 1588-at követően fiskális birtokokból adományoztak.¹⁶ A donációk felülvizsgálata nagy felzúdulást keltett Erdély-szerzte, ugyanis az intézkedés szinte minden birtokos családot érintett. Körösbányai Nagy György 1616 januárjában több birtokostársra – többek között Csehi András és unokaöccse, ifjabb Deli Farkas – nevében is tiltakozott a gyulafehérvári káptalan előtt, miszerint Bethlen Gábor az 1615 szeptemberében hozott országgyűlési artikulus értelmében felszólította őket, hogy 1616. január 6-ig bizonyítsák, hogy Körösbánya vidékén nem fiskális jószágokat bírnak. Nagy György elmondása szerint a fejedelem megüzente nekik, hogy ha bebizonyítják, hogy

¹⁰ Az egyik requisitori jelentés szerint Deli Ferenc egy alkalommal dühében azt állította, hogy bátyja hamis végrendelet írt, és Miklós nem is a testvére. Lásd ErdKÁPjvk VIII. 1. 884. sz.

¹¹ Uo. 904. sz.

¹² Kapcsolatuk nem lehetett szokványos, ugyanis több iratban is olvashatunk arról, hogy Csehi András Deli elmondása szerint szeretetteljesen és gondos törődéssel nevelte fel, taníttatta, jó iskolába járatta, és birtokait sértetlenül vehette át tőle az országot ért sok nehézség ellenére, míg más atyafia rá se nézett. Csehi pedig arra hivatkozott az egyik bevallásában, hogy sok hasznot szerzett unokaöccse birtokaiból, és tutorsága éveiről nem is adott számot. Többek között lásd MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Cista diversorum comitatuum (a továbbiakban F5) Cista 2. Fasc. 4. Nr. 31. Csehi tette ezt annak ellenére, hogy a korabeli jogi szabályozás szerint nem volt köteles számot adni a gyámként végzett birtokkezelésről. Lásd Degré Alajos: *Válogatott jogtörténeti tanulmányok*. Szerk. Mezey Barna. Bp. 2004. 347.

¹³ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Centuriae (a továbbiakban F3) A. Nr. 32.

¹⁴ Jeney-Tóth Annamária: „... Urunk udvarnépe...”. *Udvar és társadalma Báthory Gábor és Bethlen Gábor fejedelemsége idején a kolozsvári számadások tükrében*. Debrecen 2012. 53–60.

¹⁵ Többek között lásd *Erdélyi testamentumok* 74–77. 1618-ban kelt végrendeletéből kiderült, hogy a legtöbb Zaránd vármegyei birtokot unokaöccse, Deli Farkas számára „szerezte” meg, saját jogán két falut kapott a körösbányai kerületben. Ezeket pedig Bethlen Gáborra hagyta, így hálálva meg, hogy a fejedelem az ő halála után vigyáz majd örökösreire. A kegyes lépés mögött azonban több húzódozott, a szóban forgó birtokok eredetileg Bethlen Gáboré voltak, de miután elmenekült Erdélyből, Báthory hű udvari emberének, Csehi Andrásnak adományozta őket. A fejedelem így valójában egykori birtokait kapta csupán vissza. MNL OL F3 A. Nr. 32.

¹⁶ *Erdélyi Országgyűlési Emlékek* I–XXI. (1540–1699). Szerk. Szilágyi Sándor. (Monumenta Hungariae Historica. Magyar Történelmi Emlékek. Harmadik osztály: Országgyűlési emlékek) Bp. 1875–1898 (a továbbiakban EOE) VII. 281–282.

birtokaik nem kincstári tulajdonban voltak, hanem a Báthoryak jószágai, akkor meghagyja őket azok birtokában.¹⁷ Ennek ellenére, miután 75 tanú vallomásával bizonyították, hogy e birtokok a Báthoryak jószágai voltak, a fejedelem megüzente, hogy ha nem mutatják be adományleveleket, inskribáltathatják azokat, de egyébként „semmi nélkül is” elveszi tőlük. Nagy György továbbá kijelentette birtokostársai nevében azt is, hogy „kénytelenségből” és nem jóakarattuk szerint engednek a fejedelemnek; még azt is hiába kérték, hogy az országgyűlésre bízva annak eldöntését, hogy e jószágok fiskális javak-e, ez az eljárás pedig az ország végezése ellenére van, és törvénytelen.¹⁸ A tiltakozás szövege azzal a megjegyzéssel zárul, hogy Nagy György és társai privilégiumlevéllel tudják igazolni, miszerint a kérdéses birtokok nem számítottak fiskális jószágoknak. Noha a protestáció szövegéből nem derül ki, de nagy a valószínűsége, hogy Nagy György a perdöntő bizonyítékként említett kiváltságlevélen nem a bányavárosnak 1427-ben adott, majd több alkalommal is megerősített okiratot értette,¹⁹ tekintve, hogy utóbbi kizárólag a bányavárosnak juttatott bányászati és kereskedelmi kiváltságokat tárgyalta. Arról ellenben, hogy Körösbánya milyen jogállású, nem esik szó egyik szövegváltozatban sem. A források alapján úgy tűnik, hogy a körösbányai terület már a 15. század közepétől kezdődően magánkézen volt. A Báthory-család a 15. század második felétől²⁰ egészen a 16. század közepéig (1561-ig biztosan)²¹ birtokolta Világosvárat, a hozzátartozó Körösbányát, valamint a későbbi körösbányai kerületet alkotó falvakat. Azt követően, hogy Báthory András „német” pártra tért, a birtokok visszaháramlottak II. János választott magyar királyra, aki továbbadományozta őket, mégpedig megbízható hívének, Stanislaw Niezowskinak.²² Az ő halála után lett a kérdéses terület a fiskusé, amelyet Báthory Zsigmond szép apránként eladományozott híveinek, köztük a Deli család tagjainak.²³ Báthory Gábor az 1610-es évek elején követte elődje példáját, 1611-ben pont Nagy György és testvére, Miklós körösbányai javait juttatta Kapi András kezére, mivel a testvérpár a fejedelem véleménye szerint felségárulást követett el.²⁴ Az ügy további menetéről nem sokat tudunk, de a birtokosok valószínűleg nem egykönnyen mondtak le egy olyan területről, ahol a mezőgazdálkodáson túl aranybányászatra, leginkább a gyorsabb hasznot hozó aranymosásra alkalmas vízparti részek is feküdtek. Deli Farkasnak végül Bethlen István kormányzó közbenjárására sikerült elérnie, hogy a fejedelem a már Báthory Kristóf által a fiskális javak közül elidegenített Blezsény egészbirtokot – amely az 1615. évi kolozsvári országgyűlés által jegyzékbe vett kincstári javak között sem szerepelt – örökösen neki engedje át.²⁵ Deli Farkas

¹⁷ MNL OL, Erdélyi országos kormányhatósági levéltárak, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Cista Comitatum (a továbbiakban F4), Cista Zaránd, Fasc. 1. Nr. 28.

¹⁸ MNL OL, F4 Cista Zaránd, Fasc. 1. Nr. 28.

¹⁹ Báthory István 1573-ban erősítette meg a bányaváros, Cebe és Riska kiváltságait, amelyeket a magyar királyoktól kaptak. MNL OL F234 X/a. szekrény Fasc.3. B.

²⁰ MNL OL Diplomatikai Levéltár 15915., illetve Horváth Richárd: *Az ecsedi Bátoriai várbirtokai a kései középkorban*. Szabolcs-Szatmár- Beregi Szemle XLI(2006). 311–312.

²¹ Kozma Pál: *Zaránd vármegye földirati, statisztikai és történeti leírása*. Kvár 1848. 28. Vö. Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép a középkori Magyar Királyság településeiről*. Körösbánya a világosvári uradalom részeként a Báthoryak birtoka 1439–1519 között.

²² ErdKápJkv VIII. 1. 202–205. sz.

²³ MNL OL, F1 LR 34. k. fől. 238–239.; 17. k. fől. 108.

²⁴ MNL OL, F234 X/a. szekrény Fasc. 3. G.

²⁵ MNL OL, F1 LR 13. k. fől. 29°. Ezt követően Deli Farkas és nagybátyja egy olyan blezsényi udvarházról egyezett meg egymással, amelyet Csehi András még gyámsága idején kapott adományként, természetesen ez is unokaöccsére szállt. MNL OL, F5 Cista I., Fasc. 1. Nr. 24.

közéleti pályájának ismertetése nem kötődik szorosan a tanulmány témájához, karrierjével kapcsolatban csupán annyit jegyeznek meg, hogy 1632 és 1637 között, egészen haláláig viselt fejedelmi prefektusi vagy inkább jószágigazgatói hivatala komoly kihívásokat tartogatott számára, egy, az erdélyi társadalom által rendkívüli módon elutasított tisztséget kellett széles körben elfogadtatnia, úgy, hogy a fejedelem igen kényes feladatokkal is megbízta.²⁶ Kincstári tisztviselőként, aki valamelyest rálátott a korabeli erdélyi állam pénzügyeire is, tiszttában volt azzal, mekkora jelentőséggel bír az erdélyi fiskus számára a nemesércbányászatból származó haszon, ezért sem csodálkozhatunk azon, hogy megpróbálta megvetni a lábát Abrudbányán, az egyik legjelentősebb bányavárosban. Erre pedig kiváló alkalmat nyújtott, hogy örökös jobbágya, Lázár Mihály akkoriban már Abrudbányán élt.

A Deli család története a blezsényi birtokon kapcsolódott össze Lázár Mihály sorsával, aki helyi lakosként a mezőgazdálkodás mellett aranymosással is foglalkozott, legalábbis addig, amíg a tizenöt éves háború eseményei arra nem kényszerítették, hogy a biztonságosabb erdélyi területek felé vegye az irányt.²⁷ Erdélybe való költözésének pontos dátumát nem ismerjük, az 1633-ban kötött szerződés szövege csupán annyit árul el, hogy Deli Ferenc örökös jobbágyaként a zűrzavaros időkben áttelepült Zaránd vármegyéből Abrudbányára, az Erdélyi-érchegység legnagyobb bányavárosába. A pontos datálásban egy töredékes oklevélkivonat lehet segítségünkre, eszerint Lázár Mihály és Paczkó György abrudbányai lakosok 1599-ben megállapodtak egy korábban elhagyott zúzda újjáépítéséről, amely egykoron valószínűleg a Veres-patak mentén, Abrudbánya határában állt.²⁸ Lázár Mihály tehát nem véletlenül ment Abrudbányára, ugyanis korábbi lakhelyén már foglalkozott aranybányászattal, így új hazájában tovább tudta művelni a bányászat mesterségét (*artificio minerali*).²⁹ Az örökbefogadásra vonatkozó dokumentumokból kiviláglik, hogy Lázár Mihály tudatosan választotta a jobb és biztonságosabb élet reményében lakhelyül az Erdélyi-érchegység egyik bányavárosát.

A lakhely váltása nem járt együtt jogállásváltással, hiszen az 1633-ban megkötött, majd a következő évben megerősített örökbefogadási szerződés szövege több alkalommal is kiemeli, hogy Lázár Mihály, noha abrudbányai lakos lett, ott házat szerzett magának, valamint résztulajdonos lett helyi bányákban, továbbra is Deli Ferenc, majd annak korai halála után árván maradt fia, Farkas örökös jobbágya maradt.³⁰ Az örökbefogadási szerződés több szövegváltozatban is fennmaradt, a királyi könyvekben szereplő variánsban részletesen kifejtették, miért maradhatott Lázár Mihály annak ellenére Deli Farkas jobbágya, hogy abrudbányai *civis* lett. Az indoklás szerint habár néhai Deli Ferenc, majd Deli Farkas ősi jobbágya volt, azok sem törvényes úton,

²⁶ I. Rákóczi György egyik oklevelében azzal indokolta a Deli javára szóló adományát, hogy a fejedelmi prefektus hűségesen és szorgalmasan járt el az eladományozott fiskális birtokok visszaszerzésében. MNL OL, F1 LR 18. k. fol. 167–168.

²⁷ A korabeli, kétlaki életet élő, bányászattal foglalkozó jobbágyokra is tökéletesen ráillik az a jellemzés, amellyel Kozma Pál 19. századi utódaikat illette. Kozma Zaránd vármegyéről szóló munkájában arról írt, hogy a körösbányai és a hozzácsatolt falusi közösségek több földesúri kötelezettség alól mentesültek, mondván, hogy bányászattal foglalkoznak. A probléma azonban abban rejlett, hogy valójában csak akkor foglalkoztak bányászattal, ha a mezőgazdasági munkák idenye lezárult, így az a felemás helyzet alakult ki, hogy noha bányászati szabadságokkal rendelkeztek, valójában nem voltak igazi bányászok. Kozma Pál: *i. m.* 45.

²⁸ MNL OL, F234 X/a. szekrény, Fasc. 8. D. Nr. 30.

²⁹ MNL OL, F17 Cista Albensis D. Nr. 5.

³⁰ MNL OL, F1 LR 20. 70–72.

sem más módon nem keresték őt, s így békében élhetett bányászként.³¹ Abrudbányai sikereit bizonyítja, hogy az évek folyamán sikerült beilleszkednie a termelést saját maguk végző tulajdonosok sorába,³² 1606-ban például az ugyancsak Abrudbányán lakó Farkas Tamással állapodtak meg arról, hogy egymás mellett álló zúzdáikat, korabeli elnevezés szerint stompjaikat, a hozzá tartozó rétekekkel együtt elcserélik egymással.³³

Ezen a ponton kell visszakanyarodnunk a tanulmány elején felvetett kérdéshez, miszerint mi szüksége volt arra Deli Farkasnak, hogy a jobbágya fiává fogadtassa magát? A kérdésre adott válasz az adoptálásához köthető fejedelmi parancsban rejlik, miszerint „*ac in eisdem* [ti. javaiban] *libere disponendi facultatem [habere]*”.³⁴ Ez a válasz azonban újabb kérdést vet fel, miszerint honnan eredt ez a bizonyos *libera dispositio*? Esetleg a korabeli törvényi szabályozásból? Ennek értelmében, ha egy jobbágy nem hagy maga után örökösöt, akkor ingóságairól szabadon végrendelezhet, és kizárólag ősi vagyona száll a földesurára. Abban az esetben pedig, ha a jobbágy saját maga szerezte javait, a kérdéses javak megoszlanak a földesúr és a végrendeletben megjelölt személy között.³⁵ Lázár Mihály vagyona pedig nagyobb részt ingóságokból (idetartoztak többek között a bányák is),³⁶ valamint saját szerzeményekből állt, hiszen abrudbányai házáat valószínűleg a bányászatból származó jövedelméből vásárolta. Vagy a szabad rendelkezés joga abból fakadt-e, hogy bekerült az abrudbányai polgárok közé, ezáltal őrá is vonatkoztak a városnak juttatott kiváltságok, legfőképpen az, amelyik arról rendelkezett, hogy a város lakosai bányászati jogukon túl a bányáikat, zúzdáikat és az ezekhez tartozó egyéb javakat szabadon eladhatták, örökíthették.³⁷ A későbbiekben ismertetett vagyoni leltárt tekintve véleményem szerint Lázár Mihály szabad rendelkezési joga inkább abrudbányai *civis* voltából fakadt. Deli Farkas minden bizonnyal felismerte a Lázár Mihály bányászati érdekeltségében rejlő gazdasági és pénzszerzési potenciált, ezért mindenképpen el akarta érni, hogy a javak Lázár Mihály halála után az ő tulajdonába kerüljenek. A korabeli jogot ismerő egykori vármegyei tiszviselőként pedig tisztaban volt vele, hogy ennek a legegyszerűbb módja az, hogy a későbbi pereskedést kiküszöbölendő az „egyszerű” végrendelezésen túl adoptáltatja magát Lázár Mihállal. Azzal ugyanis, hogy Lázár Mihállal kölcsönösen apává és fiúvá fogadták egymást,³⁸ Deli azt is elérte, hogy Lázár Mihály az ő javára végrendelezzen, és értékes bányáit, zúzdáit mind rá hagyja. Ezzel a lépéssel

³¹ Uo.

³² A korabeli bányavállalkozók és bányapolgárok közötti különbség leginkább a bányászati munkához való viszonyukban fogható meg. Az előbbi csoport inkább csak tulajdonosként, befektetőként volt jelen, saját kezükkel nem végeztek bányászati munkát, míg a bányapolgárok napi szinten dolgoztak bányáikban.

³³ MNL OL, F234 X/a. szekrény, Fasc. 8. D. Nr.3029. (az eredeti irat rövid regesztája)

³⁴ MNL OL, F3 F. Nr. 3.

³⁵ *Magyar Törvénytár (1000–1895). Werbőczy István Hármaskönyve. Corpus Juris Hungarici.* Szerk. Márkus Dezső. Bp. 1897. III. Rész 30. cím (415.). Szabó István 1947-ben megjelent tanulmányában Werbőczy homályos megfogalmazásából azt szűrte le, hogy a jobbágyoknak a megkötések ellenére volt bizonyos birtoklási képességük. Szabó István: *A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában.* Bp. 1947. (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. 26. 4. Szerk. Hajnal István) 5. Vö. Varga János: *Jobbágrendszer a magyarországi feudalizmus kései századaiban (1556–1767).* Bp. 1969. 480–494.

³⁶ Béli Gábor: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog.* Pécs 2009. 66–67. A korabeli jogi szabályozás szerint a bányavagyon a *res mobiles* kategóriájába tartozott.

³⁷ Többek között MNL OL, F234 V. szekrény Fasc. 346. E.

³⁸ MNL OL, F1 LR 20. k. fol. 70–72. „... *Michael Lazar [...] eundem Wolfgangum Deli in filium, et e converso idem quoque Wolfgangus Deli ipsum Michaelem Lázár in patrem, mutuo adoptasse nominasse et destinasse...*”. MNL OL, F3 F. Nr. 3.

nemcsak azt küszöbölte ki, hogy Lázár Mihály minden javát feleségére, Bucsini Marinára testálja, hanem egyben kizárta annak a lehetőségét is, hogy Lázár Mihály halála után a kincstár jogot formálhasson az értékes abrudbányai bányákra.³⁹ Lázár Mihályt pedig az motiválhatta az adoptálásban, hogy adósa volt néhai földesurának, Deli Ferencnek, akinek a segítségével eljöhett Blezsényből, és Abrudbányán telepedhetett le, ahol a bányászatból kifolyólag nyugodt és békés életet élhetett.⁴⁰

Deli Farkas és Lázár Mihály – ahogy már említettem – több szerződést kötött egymással, az elsőt 1633 augusztusában. Ekkor a két fél a gyulafehérvári káptalan levélkeresői előtt állapodott meg, Deli Farkas erre az egyezésre kért utóbb fejedelmi jóváhagyást. A bevezetőben leírták Lázár Mihály már ismertetett jogi helyzetét, Abrudbányára való kerülésének történetét, majd ezt követően kerültek felsorolásra azon javak, amelyeket Deli Farkas örökölt Lázár Mihály halála esetén. A tételek között szerepelt egy abrudbányai ház, valamint az abrudbányai és abrudfalvi határon fekvő – a forrásban bányászati örökségként említett –, valószínűsíthetően bányák, zúzdák, vízikerek (utóbbi bizonyára a zúzdákat meghajtó, vízi energiával működtetett malomkerekeket jelenti). A kancellárián bemutatott okirat többet nem árul el Lázár Mihály javairól, kizárólag az abrudbányai házról tudjuk meg, hogy néhai Fodor Pál árvái voltak egyik oldalról a szomszédok, míg a másik oldalról a közút határolta. I. Rákóczi György a nevezett házat, tekintettel Deli Farkas prefektusként végzett buzgó munkájára,⁴¹ minden adó és szolgálat alól felmentette, valamint ezt a kiváltságot kiterjesztette azokra az abrudfalvi birtokokra, amelyeket Deli Lázár Mihálytól örökölt.⁴²

A következő megállapodást 1634 januárjában kötötték meg Hans Lisbona zalatnai prefektus és Orbán János, Sárdon lakó nemesember előtt. Erre azért volt szükség, mert Lázár Mihály időközben megnősült, Bucsini/Bucσαι Marinát vette nőül. Ezt a felvetést támasztja alá az 1633 nyarán megkötött adoptálási szerződés szövege is, utóbbiban ugyanis Lázár Mihály azt vallotta, hogy egyedül él, nincs kire hagynia javait, ezért teszi meg Deli Farkast kizárólagos örökösének.⁴³ Lázár Mihály újdonsült feleségéről nem sokat tudunk, kizárólag a korabeli házassági szokások, valamint vezetékneve – amely esetleg a zalatnai uradalomhoz tartozó Bucsin/Bucsony falu nevéből eredhetett – alapján feltételezhetjük azt, hogy egy helyi bányász özvegye, esetleg lánya lehetett. Ezt az állítást valószínűsíti a házasságkötés után nem sokkal, 1634 januárjában megkötött szerződés szövege. A bevezetőben hangsúlyozták, hogy a fejedelem által megerősített örökbefogadási szerződés a házasságkötéssel nem veszítette érvényét, Deli Farkas továbbra is

³⁹ A kincstár végül megszerezte a Deli vagyon egy részét, ugyanis Deli Katalin egy 1699-ben keltezett bevallás szerint a fejedelemre testálta abrudbányai javait, a sárdi udvarházat, valamint a blezsényi birtokot is. MNL OL, F 234 I. szekrény, Fasc. 51. A. Nr. 18.

⁴⁰ A Deli család több blezsényi jobbágya menekült Fehér vármegyébe, a jobb és békésebb élet reményében. 1633-ban többek között Ábrahám János, egykori blezsényi jobbágy is részt vett ura abrudbányai iktatásán. MNL OL, F3 F. Nr. 3.

⁴¹ Nemcsak helyi birtokosként, hanem fejedelmi prefektusként is szerepet vállalt az Erdélyi-érchegység bányászatában, a fejedelem több alkalommal is kiküldte, hogy ellenőrizze a Zalatnán fekvő fiskális bányákat. A jelentései sajnos nem maradtak fenn. Egy rövid levélrészletből tudhatjuk meg azt, hogy 1636 márciusában egy általa német főembernek nevezett férfiúval járta végig a bányákat, akire I. Rákóczi György valószínűleg rá akarta bízni a zalatnai bányák felügyeletét. Erre utalhat Deli Farkas egyik mondata, miszerint ő úgy véli, hogy Erdélyben is lehetne találni képzett bányászati szakembert, neki lenne is egy jelöltje a posztra. MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Lymbus (a továbbiakban F12) XXII. csomó Fasc. 21. fol. 186.

⁴² MNL OL, F17 Cista Albensis D Nr. 5. illetve MNL OL, F1 LR 20. k. fol. 70–72.

⁴³ MNL OL, F1 LR 20. k. fol. 70–72.

birtokolhatta azokat a javakat, amelyekbe tövisi Baxa Gergely zalatnai udvarbíró 1633 októberében, a környékbeli nemesek, valamint az uradalom falvainak képviselői jelenlétében tiltakozás nélkül beiktatta.⁴⁴ A szövegből azonban az is kiderül, hogy Bucsinin Marinának volt saját jogon több bányája és zúzdája, így a felek abban állapodtak meg, hogy „... az ura része mindenekből Deli Farkas uramnak maradván, az asszony maga részét annak hagyhassa igaz testamentum szerént az kinek akarja”.⁴⁵

Az 1634-ben megkötött szerződésből kiderül, hogy Lázár Mihály legtöbb bányászati érdekeltsége Veres-patak völgyében feküdt, több zúzdája is állt ott, négy vízikerek hajtott meg 48 zúzókalapácsot.⁴⁶ Az idekerülő ércet ugyancsak a veres-pataki völgyben található, jórészt külszíni fejtésekből (úgynevezett *porondbányák*) termelték ki, utóbbiak a bányászathoz szükséges egyéb eszközökkel együtt Deli Farkasra szálltak.⁴⁷ A zúzdákhoz több kaszálásra használt rét is tartozott, valószínűleg a zúzdák mellett dolgozó igavonó állatok ellátására. A Lázár Mihály tulajdonában lévő porondbányák művelési technikája inkább az aranymosáshoz állt közelebb, és gyorsan megtérülő haszonnal kecsegtetett. Felesége tulajdonát ugyancsak veres-pataki porondbányák és zúzdák alkották, Bucsinin Marina két vízikerekkel hajtott zúzdát birtokolt a férje zúzdái feletti területen, amelyhez ugyancsak tartozott egy kaszálórét. Utóbbiakról a megállapodás értelmében elvileg szabadon végrendelkezhetett, de mások előtt meg kellett „kínálnia” velük Deli Farkast vagy az örökösait. A veres-pataki zúzdákon, malmon kívül Lázár Mihályé volt a már korábban említett abrudbányai ház, valamint egy malom is. Az ezekből származó hasznon Lázár Mihály halála után meg kellett osztoznia Deli Farkasnak és az özvegynek. Bucsinin Marina szabadon rendelkezett a saját részével, azzal a kikötéssel, hogyha Deli Farkas vagy örökösai meg akarnák vásárolni azt, akkor 180 forintot kell érte adniuk, és az özvegy köteles a vételárat elfogadni. A szerződés záradéka szerint egyik fél sem háborgathatja a másikat saját tulajdonrésze birtoklásában, ha ezt mégis megtennék, akkor a sértett fél pert indíthat szerződészegés címén.⁴⁸

Lázár Mihály, de különösképpen felesége, Bucsinin Marina esete bizonyítja, hogy a *libera dispositio* lehetősége ugyan fennállt a bányászattal foglalkozók számára, a nekik jutatott kiváltságoknak köszönhetően, de az kizárólag korlátozott formában érvényesülhetett. Bucsinin Marina ugyanis, noha szabadon rendelkezett saját jogán bírt javairól, de Deli Farkast, mint a férje földesurát, „elsőbbbségi” jog illette meg, ha esetleg meg akarta volna vásárolni a kérdéses

⁴⁴ MNL OL, F3 F. Nr. 3.

⁴⁵ MNL OL, F234 IX/a. szekrény, Fasc. 21. C. A korszakból több abrudbányai asszony (pl. Kalmár Borbála) ismert, aki saját jogán bírt bányákat, és az ezekről szóló testamentum szövege is ránk maradt. Többek között MNL OL, Magánlevéltárak, Személyi fondok, K. Papp Miklós hagyatéka, 6. doboz, Nr. 35.

⁴⁶ A korabeli érceltermelés során a legolcsóbb, legkönnyebben felhasználható és legnagyobb energiaforrás a víz volt, amelyet a bányászok úgynevezett felülcsapó vízikerek segítségével használtak fel az érc összetöréséhez. A felülcsapó változat azért volt elterjedt a Kárpát-medence bányásztelepülésein, mert meghajtásához elegendő volt a kisebb hegyi patakok vízhozama. Szemán Attila: *A reneszánsz bányászatának technikai fejlődése. = Olvasókönyv a magyarországi reneszánsz bányászatához. Tanulmányok a 2008-as reneszánsz év tiszteletére.* Szerk. Schuller Balázs. Sopron 2009. 57.

⁴⁷ A porondbánya kifejezés jelentéstartama többretegű: egyrészt földfelszíni vagy talajközeli érctermeleési helyet értünk alatta, másrészt az innen származó érc összetörésére és aprítására alkalmazott eszközöket. Egy, feltehetően a 19. század elején készült, ismeretlen szerző által jegyzett leírás szerint az abrudbányai porondbányászás legfontosabb helye a Veres-patak völgye, valamint a Kornának nevezett szoros volt. A hegyekből lezúduló patakok vizét felfogva vagy vízikerekkel, vagy a lépőkölyűhöz hasonló szerkezettel próbálták meg az érc tartalmú homokot vagy fönnyet átmosni, a fennmaradó ércet pedig összetörni, mert csak így tudták beadni az erdélyi bányakamarákba. Román Akadémia könyvtárának kolozsvári fiókjá, Kemény József gyűjteménye, Ms. KJ 280–283. fol. 1–72.

⁴⁸ MNL OL, F234 IX/a. szekrény Fasc. 21. C.

javakat. Ezenfelül a Lázár Mihály halála után megfelelő örökségből neki járó részzel sem rendelkezhetett teljesen szabadon, hiszen Delit ebben az esetben is elővásárlási jog illette meg.

Lázár Mihály esete a kutatás számára több szempontból is elgondolkodtató lehet. Jól példázza többek között, hogy milyen lehetőségeket kínált egy korabeli, magánföldesúri kötelékben élő jobbágy számára a nemesércbányászati termelésbe való bekapcsolódás. Ebből a szempontból rendkívül érdekes az 1633 augusztusában megkötött szerződés fentebb citált mondata, miszerint Lázár Mihály azért nem akarta megváltani magát, mert a bányászatból jól megélt Abrudbányán, nem vágyott semmiféle változásra. Valószínűsíthetjük, hogy az anyagi alapja meg lett volna ahhoz, hogy megváltsa magát, de ez a lépés hosszú távon nem érte volna meg, egyrészt mert annyit nem keresett a bányászatban, hogy érdemben előrelépjen a társadalmi ranglétrán, másrészt ezekben az években indult el a bányavárosokra rótt fejedelmi terhek fokozatos növekedése, így talán jövedelmezőbb volt földesúri jobbágyként maradni, és úgy folytatni a bányászatot.

Ha a vagyoni helyzetét összevetjük a többi kistermelő társadalmi helyzetével, arra a következtetésre juthatunk, hogy Lázár Mihály javait tekintve nem emelkedett ki a kistermelői rétegből, ugyanis ekkoriban a bányászatot saját maguk végző termelők általában egy vagy esetleg két zúzdát üzemeltettek, ezek egy része saját tulajdonban volt, vagy nagyobb bányavállalkozóktól vették bérbe. 1676-ban mintegy 106 zúzda üzemelt a Veres-patak mentén, ezek fele volt a bányavállalkozóké, a másik fele a kistermelőké, de a zúzdák többségét utóbbiak üzemeltették.⁴⁹ Lázár Mihály és társai munkája tehát megkerülhetetlen volt a korabeli erdélyi nemesércbányászatban még úgy is, hogy összességében nem bírtak akkora tulajdonhányaddal, mint az Érchegység bányavárosait vezető gazdasági elit tagjai. A bányászatban betöltött fontos szerepüket mi sem bizonyítja jobban,⁵⁰ mint hogy a térségben lakó jómódú középnemesek, mint például Deli vagy a bányavárosok elitjébe tartozó bányavállalkozó családok tagjai, „adták-vették” egymás között a bányászattal foglalkozó jobbágyokat. Deli Farkas 1635 körül például a néhai aranybevaltó, Fodor Pál fiával, Fodor Istvánnal egyezett meg egy Petru Achim nevű jobbággal kapcsolatban. A bevallás szerint Fodor István 40 forintért adta át az abrudbányai jobbágyot, az általa használt jobbágytelekkel együtt.⁵¹

A fejedelmi prefektné tudatosan, lépésről lépésre terjeszkedett Abrudbányán és környékén, nem véletlenül kötött többször is üzletet Fodor Istvánnal és családjával. 1636-ban például megvette Fodor Istvántól annak egyik jobbágytelkét 50 forintért, az egyik telekszomszéd éppen Lázár Mihály volt.⁵² Erre a jobbágytelekre telepítette a családjával együtt egyik zsellérért, Gainora Ruzsult, aki még 1636-ban Egri György deák, Abrudbánya jegyzője előtt magát és családját is Deli Farkas örökös jobbágyának vallotta.⁵³

A forrásokból az is kiderül, hogy nem Lázár Mihály volt az egyetlen olyan, bányászattal is foglalkozó jobbágy, aki elmenekülve Zaránd vármegyéből, az Érchegységben próbált szerencsét, de nem mindenki tudott olyan jól beilleszkedni, mint Lázár. 1622-ben Deli Farkas Fodor Pál

⁴⁹ MNL OL, F234 V. szekrény Fasc. 346. G.

⁵⁰ Abrudbánya, majd I. Rákóczi György idejétől Abrudfalva is élhetett azzal a joggal, hogy az oda szökött jobbágyokat nem voltak kötelesek kiadni. I. Rákóczi György még arra is felszólította 1631-ban a környékbeli földesurakat, hogyha visszavitték szökött jobbágyaikat, engedjék őket szabadon, hadd folytathassák a bányászatot. MNL OL, F234 IX. szekrény Fasc. 56. B. (az eredeti irat elpusztult, kizárólag a regeszta maradt fenn)

⁵¹ MNL OL, F4 Cista Albensis, Cista 4., Fasc. 1. Nr. 20.

⁵² Uo.

⁵³ MNL OL, F234 V. szekrény, Fasc. 21. F. Nr. 2.

fejedelmi aranybevéltóval arról állapotodott meg, hogy a Deli blezsényi birtokáról származó, akkoriban Abrudbányán lakó Vonya, más néven Szurgie Petrut, akiből semmi haszna nem származik, a blezsényi házhelyével együtt eladja 32 forintért Fodor Pálnak és feleségének, Betlen Annának.⁵⁴

A tanulmány zárásaként szót kell arról ejtenünk, hogy miután a történet két főszereplője, Lázár Mihály és Deli Farkas is meghalt, özvegyeik, Berthen Borbála és Bucsini Marina miként osztoztak meg az örökölt javakon. Lázár Mihály halálának pontos dátumát nem ismerjük, de 1636 nyarán, amikor Deli Fodor Istvántól vásárolt házhelyet, még életben volt. Deli Farkas halálának időpontját ismerjük, ugyanis I. Rákóczi György 1636. március 26-án arról tájékoztatta Sebessi Boldizsárt, hogy „*ittkin igen halnak az emberek, [...] 23. az szegény praefectus Deli Farkas...*”.⁵⁵ A prefektus halála után két hónappal már meg is történt a két özvegy közötti osztozkodás. Brádi Menyhért és Ribiczei Ferenc Zaránd vármegyei nemesek Ádámosi Tamás abrudbányai bíró, valamint Egri György deák, városi jegyző társaságában felmérték Lázár Mihály abrudbányai házát és annak tartozékait.⁵⁶ A kiadott okirat kizárólag Lázár Mihály abrudbányai házána felméréséről szól, a bevezetőben pedig megemlítették, hogy a veres-pataki völgyben fekvő zúzdák – a porondbányákkal egyetemben – mind Deli Farkas családjáé maradtak, valószínű tehát, hogy Bucsini Marina férje halála után nem sokkal átadta saját zúzdáit is Deli Farkasnak. A leírásból kiderül, hogy Lázár Mihály abrudbányai telkén állt egy nagyobb ház, az lett Deli özvegyéé, míg a kisebb, hátsó házba költözött be Bucsini Marina. A házhoz tartozó pince elvileg közös volt, de valójában csak Deli Farkasné borai lehettek ott, és a kulcsot is ő tartotta magának. Bucsini Marinának ezenkívül kizárólag a kovácsműhely területe jutott, a sütökemencén is osztoznia kellett, a veteményeskertet is rudakkal osztották fel két részre. A jövedelmező méhkasokat – szám szerint négy darabot – Deli Farkas özvegyének juttatták, akárcsak a vasalt szekeret, amelyet fa- és szénahordásra használtak.⁵⁷ A házhoz tartozott egy kis külsőség is, egy havasi kaszáló Abrudfalva határában, ahonnan az állatoknak hozták a szénát. Utóbbi is Deli Farkasnéé lett. A megállapodás záradékában kikötötték, hogy mi történik akkor, ha valamelyik fél megszegné a szerződést. Egészen súlyos, 100 forintos büntetést helyeztek kilátásba arra az esetre, ha valamelyik fél a másikat tulajdonában háborgatni merészné.⁵⁸

Szabó T. Attila 1940-ben leírt sorai, miszerint „az erdélyi társadalom- és gazdaságtörténet egyik legelhangyaltabb fejezete a jobbágyszemélyek kérdése”⁵⁹, mind a mai napig érvényesek, jóllehet a 20. század második felében születtek a témával kapcsolatos meghatározó szakmunkák,⁶⁰ de Szentgyörgyi Mária 1962-ben megjelent tanulmánya óta, amelyről az előszóban maga a szerző jelenti ki, hogy nem tekinti monográfiának, nem igazán gazdagodott a magyar szakirodalom olyan kutatásokkal, amelyek a fejedelemségkori jobbágyság helyzetét vizsgálták volna.⁶¹ Való igaz, hogy erre a témára különösen igaz az erdélyi területet érintő szórt forrásbázis, így a kutatókat

⁵⁴ MNL OL, Gyulafehérvári Káptalan országos levéltára, Protocolla (a továbbiakban F2) VI. 8–9.

⁵⁵ I. Rákóczi György és a porta. Szerk. Beke Antal–Barabás Samu. Bp. 1888. 270.

⁵⁶ MNL OL, F234 V. szekrény, Fasc. 21. F. Nr. 3.

⁵⁷ Szalai Ágnes: *A fejedelmi Erdély rejtett kincse: a méz*. Erdélyi Múzeum LXXXIII(2021). 1. sz. 69–79.

⁵⁸ MNL OL, F234 V. szekrény, Fasc. 21. F. Nr. 3.

⁵⁹ Szabó T. Attila: *A kalotaszegi nagybirtokok jobbágyságának szolgáltatása és adózása*. Erdélyi Múzeum XLV(1940). 1. sz. 1.

⁶⁰ Nem a teljesség igényével: Jakó Zsigmond: *A gyalui vártartomány urbáriumai*. Kvár 1944.

⁶¹ Szentgyörgyi Mária: *Jobbágyterhek a XVI–XVII. századi Erdélyben*. Bp. 1962 (Értekezések a Történeti Tudományok Köréből. Új sorozat 27.)

komoly kihívás elé állítja, ha igényesen kívánják feldolgozni a kora újkori erdélyi jobbágyság történetét. Jelen tanulmány is bizonyítékként szolgálhat Szentgyörgyi Mária kijelentésére, miszerint a fejedelemségi Erdély jobbágysága korántsem volt egységes.⁶² Ez különösen igaz a jobbágyság azon, lett légyen fiskális vagy magánföldesúri csoportjára, amelyik bányászattal foglalkozott. Gondolhatunk itt a származásra, „szakmai tapasztalatra”, tulajdonviszonyokra, társadalmi rétegződésre és a tanulmány egyik fő kérdésére, a társadalmi mobilitásra. Lázár Mihály élettörténete jó példa arra, hogy a korabeli Erdélyben mire vihette egy magánföldesúri jobbágyság, ha kétlaki életet élt. Igaz, némi szerencse is kellett hozzá, hiszen földesura engedélyével ment Abrudbányára, de valószínű, hogy ő választotta ezt a várost lakhelyének. Ahogy láthattuk, Abrudbányán nyugodt és biztonságos életet élhetett, és mindezt annak köszönhetette, hogy az eredeti lakhelyén folytatott ércbányászatot tovább folytathatta, sőt, ez lett valószínűleg a fő elfoglaltsága. Így kijelenthetjük, hogy a bányászati tevékenység a korabeli erdélyi jobbágyság körében is bírt némi társadalmi mobilizációs faktorral, mind horizontális, mind vertikális szempontból. Lázár Mihály esete pedig arra is példa, hogy egy jobbágnak a korszakban nem minden esetben érte meg a földesúri kötelékből megváltani magát, ugyanis a földesúr védelme alatt nyugodtan folytathatta tovább tevékenységét, esetünkben a bányászatot.

“Prior to This Sir Mihali Lazar Adopted Sir Farkas Deli as His Son” – Farkas Deli and the Mines from Abrud

Keywords: Principality of Transylvania, treasury official, mining, adoption, testament

This article enquires into the motivations of a treasury official – Farkas Deli – to have himself adopted by his own serf. There could be many reasons to justify this even in the case of serfs like Mihály Lázár such as his mineral properties, the legal privilege to freely dispose about his mines and other properties in his last will as a citizen of Abrud, albeit with some restrictions. Mihály Lázár’s life stands as evidence that on the territory of the Principality of Transylvania mining offered some opportunities for social and economic advancement not only for privileged social groups but also for serfs.

⁶² Uo. 7.